

Můj velitel, můj (lenní) pán. Frýdlantské lenní statky v rukou Valdštejnových důstojníků

Marek STARÝ

Abstract: The study concentrates on the possessors of the fiefs in the Wallenstein's Duchy of Frýdlant who belonged to the officer corps of the Habsburg imperial army. The aim is to gather fundamental information and to carry out primary analysis reflecting their importance in the history of the Duchy. The main research questions are who (were they) and how large (were their dominions in the context of all the fiefs, or the whole duchy).

Key Words: Duchy of Frýdlant; fiefs; imperial army; officers; Wallenstein

Osobnost Albrechta z Valdštejna je bezpochyby příznačná svou mnohovrstevnatostí. V obecném povědomí je zapsán především jako vojevůdce, generalissimus, jehož armády po určitou dobu rozhodujícím způsobem hájily habsburskou věc ve válce, nazvané později třicetiletou. Není ovšem žádným tajemstvím, že jeho bitvy byly vedeny velmi konvenčním způsobem a že v nich lze těžko narazit na nevídané taktické obraty, z nichž by číselna vojenská genialita. Valdštejn nepřátele porážel především díky tomu, že dokázal vybudovat větší, lépe vyzbrojenou a zásobenou armádu než oni. Což ovšem jeho kvality vojevůdce v žádném případě nesnižuje, tím spíše, že jak po teoretické, tak po praktické stránce byl s vedením války i řízením konkrétních vojenských akcí obeznámen více než dostatečně.

Valdštejn byl ovšem také znamenitý hospodář.^{1]} A to hned v několika ohledech. Za prvé, uměl peníze investovat. To je příběh jeho neuvěřitelného vzestupu v prostředí pobělohorského přerozdělování konfiskátů – i když měl nepopíratelnou výhodu v blízkém příbuzenství s posledními Smiřickými, jejichž obrovská doména se stala základem pozdějšího Frýdlantského vévodství, jeho zisky nebyly jen výsledkem bezohledné dravosti. Pomíjet totiž v žádném případě nelze ani jeho ochotu vložit do hry všechny prostředky, ba se i pro vidinu budoucího vzestupu zadlužit. Z dnešního pohledu se tyto investice zdají samozřejmé, nicméně to je hodnocení vycházející z vědomostí, které Valdštejn neměl a mít nemohl. Podobně dokázal frýdlantský vévoda vložit obrovské částky

[1] K této stránce Valdštejnovy osobnosti srovnej především Anton ERNSTBERGER, *Wallenstein als Volkswirt im Herzogtum Friedland*, Reichenberg 1929 (=Prager Studien aus dem Gebiete der Geschichtswissenschaft 19), nověji přehledově Martin KOVÁŘ, *Albrecht z Valdštejna – hospodář a podnikatel*, Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie 5, č. 9, 1994, s. 194–199.

do financování císařské armády, aniž by se tím zruinoval. A ani v tomto případě nebyl profit žádnou samozřejmostí – z Vídně sice na úspěšného generalissima přšel déšť milostí a děkovných slov, jeho oprávněné nároky ovšem stavěly orgány spravující věčně vyprázdněnou císařskou pokladnu před takřka neřešitelné problémy. Olbřímí, stále narůstající pohledávky zůstaly nesplaceny až do Valdštejnovy náhlé likvidace a je dosti pravděpodobné, že byly jedním z důležitých, ne-li nejdůležitějším impulzem, proč císař proti svému vrchnímu velitelí zakročil s bezpříkladnou tvrdostí a způsobem právně přinejmenším problematickým.

Valdštejna-hospodáře je ale třeba hodnotit i na základě jeho vlády v rozsáhlých državách, které se mu postupně podařilo nashromáždit. Jejich základem byly přitom statky v Boleslavském a Hradeckém kraji, z nichž postupně vykrytalizovalo Frýdlantské vévodství, ona „šťastná země“, jíž se hrůzy neustále přiživovaného válečného konfliktu pod Valdštejnovou vládou víceméně vyhýbaly.^{2]} Opět se nedá říci, že by rodák z východočeských Heřmanic vstoupil do historie revolučními, inovátorskými počiny, které by se vymkly z dobových standardů.^{3]} Ekonomika Frýdlantska byla primárně založena na bázi obvyklého režijního vrchnostenského hospodaření,^{4]} které si Valdštejn osvojil již v době předbělohorské jako pán moravských statků, jež vyženil se svou první chotí Lukrécie Nekšovou z Landeka. Vzhledem k tomu, že část statků Valdštejn daroval, prodal či jiným způsobem předal nejružnějším osobám jako frýdlantská léna, zůstaly přitom pod jeho přímou kontrolou pouze statky komorní. Vedle toho se Valdštejn-zeměpán snažil udržet si na Frýdlantsku některé hospodářsky

2] K budování Frýdlantska a jeho státoprávnímu postavení naposledy Marek STARÝ, *Frýdlantské vévodství a jeho státoprávní postavení v rámci České koruny*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (red.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*, Praha 2006, s. 135–157.

3] Proto také mohl Zdeněk KALISTA, *Valdštejn. Historie odcizení a snu*, Praha 2002, s. 116–117, do značné míry právem konstatovat, že „o Valdštejnovi není možno mluvit jako o hospodářském géniu v tom smyslu, v jakém slova užívá terminologie hospodářství kapitalistického“, a poukázat na to, že Valdštejnův ekonomický vzestup – a to jak pokud jde o nabytí majetku, tak jeho další správu, využití, zvelebování a rozhojňování – byl neoddelitelně propojený s jeho aktivitami vojenskými.

4] Koncept raně novověkého režijního velkostatku rozpracoval v české historiografii František HRUBÝ, *Z hospodářských převratů českých v století XV. a XVI. se zvláštním zřetelem k Moravě*, Český časopis historický 30, č. 2, 1924, s. 205–236, č. 3, s. 433–469. Navázali na něj např. Alois MÍKA, *Feudální velkostatek v jižních Čechách (XIV.–XVII. stol.)*, Sborník historický 1, 1953, s. 122–213, Václav LEDVINKA, *Rozmach feudálního velkostatku, jeho strukturální proměny a role v ekonomice českých zemí v předbělohorském období*, Folia Historica Bohemica 11, 1987, s. 103–132 a další. Ekonomice dominia Smiřických, které představovalo základ pozdějšího Valdštejnovy vévodství, jsou věnovány práce Václav PEŠÁK, *Panství rodu Smiřických v letech 1609–1618*, Sborník Archivu Ministerstva vnitra 13, 1940, s. 7–203, a Jaroslav ČECHURA, *Dominium Smiřických – protokapitalistický velkostatek předbělohorských Čech*, Český časopis historický 90, č. 4, 1992, s. 507–536. Nejnovější pokus o obecnější uchopení problematiky v moravském kontextu představuje monografie Marek VAŘEKA, *Režijní velkostatek na předbělohorské Moravě*, Prostějov 2018.

přínosné regály, z nichž velký význam připisoval – soudě dle dochovaných smluv a souvisejících právních instrumentů – především regálu pivnímu. Každopádně ale již sama Valdštejnova korespondence, důkladně prozkoumaná předchozími generacemi historiků,^{5]} a stejně tak i četné další, méně známé prameny (patří mezi ně zejména úřední knihy, uložené v pražském Národním archivu ve fondu Valdštejniana^{6])} jasně dokládají, že císařský generalissimus se o ekonomické otázky aktivně zajímal a celkem pravidelně „obšťastňoval“ své úředníky zcela konkrétními úkoly a pokyny, z nichž vysvítá jeho velmi dobrá orientace v těchto záležitostech.

Naprostě specifický fenomén každopádně představuje především podřízení frýdlantského hospodářství potřebám císařské armády, kterou Valdštejn jménem císaře nejen vedl do bitev, ale především po všech stránkách organizačně zajišťoval – počínaje verbováním přes stravování, dodávání výzbroje a výstroje atp. Právě zde se dvě výše naznačené roviny Valdštejnova působení protnulý a právě zajištěný odbyt, který pro podnikatele ze svých držav vojevůdce trvale zajišťoval, je možno vnímat jako jednu z hlavních příčin, proč vcelku přijatelné životní podmínky na Frýdlantsku mnohdy ostře kontrastovaly s bídou a útrapami, které musel snášet zbytek českých zemí a vlastně celé střední Evropy.

Existuje ovšem minimálně ještě jeden další způsob, kterým Valdštejn využíval Frýdlantsko k podpoře své vojevůdčovské kariéry. Již výše bylo konstatováno, že některé statky, které se mu v průběhu konfiskací podařilo získat a které byly začleněny do korpusu Frýdlantského vévodství, udělil posléze jako léna. Ze strany některých historiků utřžil později za tento postup kritiku, nicméně již Josef Janáček správně upozornil, že dojem, „*jako by Valdštejn vnějšímu efektu obětoval hospodářské perspektivy svého knížectví*“, je veskrze mylný.^{7]} Celé Frýdlantsko bylo prostě příliš velké na to, aby se dalo řídit jako jednoduše ekonomický celek, a přenechání jeho části různým šlechticům neznamenalo pro výnos knížectví a později vévodství zásadní problém.

V pestré škále osob, které Valdštejn k sobě tímto způsobem úžeji připoutal, tvořili nezanedbatelnou část také důstojníci jeho armády. Také tato skutečnost byla již v minulosti konstatována,^{8]} doposud se ale nikdo nepokusil přesněji

5] Zde je třeba vyzdvihnout zejména monumentální díla Friedrich FÖRSTER (Hg.), *Albrechts von Wallenstein des Herzogs von Friedland und Mecklenburg ungedruckte, eigenhändige vertrauliche Briefe und amtliche Schreiben aus den Jahren 1627 bis 1634. I.–III. Theil*, Berlin 1828–1829, či Hermann HALLWICH (Hg.), *Briefe und Akten zur Geschichte Wallensteins (1630–1634)*, Band 1–4, Wien 1912 (=Fontes rerum Austriacarum. Österreichische geschichtsquellen, Abt. 2, Bd. 63–66).

6] Národní archiv (dále jen NA) Praha, Valdštejniana, Knihy, zejm. č. 7–9, sign. A 56a–c (kopíře Valdštejnových misivů zemskému hejtmanovi a komorním radům z let 1628–1634).

7] Josef JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978, s. 288.

8] Např. Z. KALISTA atd. *Valdštejn*, s. 108–109 aj.

vyšlit, jaký podíl v rámci frýdlantské lenní šlechty představovali. Stejně tak zatím nedošlo k alespoň základnímu analytickému uchopení této skupiny osob.

Částečné zpravení tohoto dluhu české historiografie je smyslem předkládané studie. Ta si klade za cíl nahlédnout na problematiku ze dvou různých perspektiv, které jsou reprezentovány výzkumnými otázkami kdo (identifikace leníků z řad důstojnického sboru a hledání logiky jejich výběru) a kolik (vymezení rozsahu statků, které jim byly uděleny, a jeho posouzení z hlediska celkového objemu frýdlantských lén). S tím, že takto získané předběžné závěry mají být především nabídnuty jako orientační pro účely dalšího, zevrubnějšího zkoumání frýdlantských lén, jež se pro futuro jeví jako velmi žádoucí.

Pro většinu historiků, kteří přijdou při práci s frýdlantskými lenními statky do styku, představují přirozené východisko poznání velice pečlivě zpracované a poměrně snadno dostupné přehledy Tomáše Václava Bílka z konce 19. století.^{9]} Je ovšem nutno si uvědomit, že prvotním předmětem autorova zájmu byly pobělohorské konfiskace a výchozím pramenným materiálem konfiskační akta, soustředěná ve fondu Stará manipulace.^{10]} A i když ho právě valdštejská problematika posléze upoutala natolik, že svůj heuristický záběr rozšířil o celou řadu dalších pramenů a posléze jí věnoval samostatnou monografii, nestojí za ní dlouhodobé a systematické studium písemností „frýdlantské“ provenience. Proto je třeba tyto přehledy vnímat jako výborné prvotní, avšak nikoli úplně a stoprocentně spolehlivé vodítko. Tím spíše, že zařazení některých statků mezi frýdlantská léna je přinejmenším diskutabilní.^{11]} Pro úplný vhled do problematiky je tak nevyhnutelně nutné sáhnout – jak ostatně velí základní zásady řemesla historikova – ad fontes.

Soubor dobových písemností vztahující se k lenním statkům uvnitř Frýdlantského vévodství není jistě bezbřehý, jeho vlny se nicméně – obrazně řečeno – rozlévají do značné šíře. Reflektovat je všechny v této práci není samozřejmě možné a nebylo by to ostatně ani účelné. V rámci nezbytné selekce tak byly reflektovány primárně zdroje dále uvedené.

Právním titulem nabývání frýdlantských lén byla ve většině případů koupě, někdy též darování ze strany zeměpána. Poměrně značný počet originálů právních instrumentů, písemně zachycujících tyto akty, tedy kupních smluv a donací, je přitom uložen v Rodinném archivu Valdštejnů, v pel-melu tzv.

9] Tomáš Václav BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách do r. 1618*, Praha 1882–1883, s. 790–813, resp. týž, *Beiträge zur Geschichte Waldsteins*, Prag 1886, s. 58–91.

10] NA Praha, Stará manipulace, sign. C 215, inv. č. 651–672, kart. 344–524.

11] Platí to zejména pro tzv. „Statky lenní Frídlantské, od Waldšteina skoupené, ale nezaplacené a dřívějším držitelům jich v léno k užívání zastavené a ponechané“. Z prostudovaných pramenů se totiž zdá, že přinejmenším některé z nich byly dosavadním držitelům ponechány nikoliv jako léno, nýbrž pouze jako zástava za neuhrazenou kupní cenu. Na příkladu statku Albrechtice je to demonstrováno ve studii M. STARÝ, *Vendito ut empto ut vendito...? Statek Albrechtice jako součást Valdštejnova Frýdlantska*, in: Vilém Knoll – Václav Valeš (red.), *Naděje právní vědy*. Býkov 2012, Plzeň 2013, s. 141–152.

Valdštejnů. ^{12]} Vedle toho se lze s opisy jejich textů seznámit i v rukopisu nazvaném „*Contract- Buch der Verkäufe unter die Lehen des Herzogthums Friedland*“, nacházejícím se v I. oddělení Národního archivu v Praze ve fondu Sbíрка rukopisů B. ^{13]} Následujícím právním krokem po uzavření smlouvy či vystavení donační listiny bylo zpravidla vydávání lenních listů, jejichž text byl přepisován do speciální knihy, tzv. Frýdlantského kvaternu, tvořícího dnes součást fondu Desk dvorských. ^{14]} Pozornost nepochybně zasluhuje několik pozdějších manuskriptů s popisem frýdlantských statků a reflexí jejich majetkoprávního vývoje, jež lze vnímat jako výsledek dobové excerpcce z nashromážděného archivního materiálu. ^{15]} Konečně je třeba vyzdvihnout význam přehledu frýdlantských lén, zpracovaného neprodleně po Valdštejnově zavraždění a uloženého ve dvou exemplářích jednak v pražském, ^{16]} jednak ve vídeňském archivu. ^{17]} Jeho význam spočívá zejména v tom, že uvádí počty osedlých na jednotlivých statcích a umožňuje tak jejich alespoň základní kvantifikaci, tedy odhadnutí ekonomického a demografického potenciálu a zároveň porovnání s jinými statky, resp. s celkovými údaji vážícími se k celé Valdštejnově „šťastné zemi“. ^{18]}

Tabulka 1 – Přehled frýdlantských lén udělených důstojníkům

Datum	Statek	Cena (zl.)	Nabyvatel	Hodnost
1624 24. 2.	Roveň	20 435	Petr di Ferrari	plukovník- -strážmistr
1624 4. 3.	Český Dub – díl	8 197	Augustin Morando	hejtman
1624 p. 6. 3.	Kurovodice	18 763	Matyáš z Wachtendunku	rytmistr

12] Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniana, zejména svazek XIII–XV.

13] NA Praha, fond Sbíрка rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16.

14] NA Praha, fond Desky dvorské, sign. DD 71.

15] Např. NA Praha, Valdštejniana, sign. F 67/26, kart. 39, knihy č. 18 a 20 (popis frýdlantských statků, resp. zpráva o statcích koupených Valdštejnem a daných do lenní nebo zástavní držby původním majitelům, obojí z 2. poloviny 17. století); NA Praha, Sbíрка rukopisů B, inv. č. 14, sign. B 15 („*Beschreibung der friedländischen Lehengüter im Königreich Böhmen*“).

16] NA Praha, Valdštejniana, sign. F 67/26, kart. 40, fol. 536r–536v, 540r–540v.

17] Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, fond Handschriften-sammlung, sign. W 120, s. 245–248.

18] Na tyto přehledy upozorňuje studie M. STARÝ, *Soupis osedlých na lenních statcích frýdlantského vévodství na sklonku jeho existence*, Muzejní a vlastivědná práce – Časopis Společnosti přátel starožitností českých 52 (122), č. 2, 2014, s. 87–104.

1624 13. 4.	Hodkovice nad M.	13 475	Kryštof Eckstein z Erneggu	General obrister Proviant Leutenantd
1624 6. 5.	Český Dub – díl	9 000	Jakub Reichart Heuster	hejtman
1624 17. 6.	Boleslav, Poustka	22 000	Antonín Petr La Motte	hejtman
1624 18. 6.	Rohoznice	20 000	Jindřich ze St. Julien	hejtman a General Wachtmeister Leutenantd
1624 15. 7.	Starý Dub	15 719	Caesar Gill de Hungaria	rytmistr
1624 9. 11.	Svijany, Klášter, Zvířetice	300 000 ZÁSTAVA	Maxmilián z Valdštejna	plukovník
1625 10. 7.	Valečov	30 000	Gerhard Taxis z Hulsu	podplukovník
1625 13. 9.	Valtínov, Tlustec, Hlemýžď	37 000	5 důstojníků společně	různé hodnosti
1627 9. 1.	Vlčice	149 020 ZÁSTAVA	Daniel Hebron	plukovník
1627 8. 3.	Návarov	30 000	Antonín Petr La Motte (vdova Getrtruda)	plukovník
1627 22. 3.	Stráž p. R., Lemberk, Tulcpach	203 791	Adam Vilém Schellart	plukovník
1627 6. 6.	Zásadka	50 772	Jan Ludvík Isolano	plukovník
1628 29. 2.	Bartoušov	5 300	Jan Noue Gutterding (vdova Kateřina)	rytmistr
1628 6. 3.	Chocnějo- vice	12 000	Jan Ludvík Isolano	plukovník
1628 20. 5.	Hrubý Rohozec, Malá Skála	80 000	Mikuláš Des Fours	plukovník
1629 9. 8.	Lemberk	130 888	František Marazzani	plukovník

1630 10. 3.	Velehrádek, Červené Poličany	DAR	Jan Pieroni	hejtman a Feldbaumeister
1630 23. 3.	Nová Ves	DAR	Jindřich ze St. Julien	plukovník, generální komisař
1632 6. 11.	Branná, Lomnice	DAR	Ota Bedřich z Harrachu	plukovník
1633 20. 1.	Lemberk	72 315	Jan Rudolf Breda	plukovník
1633 20. 1.	Stráž p. R.	119 260	Kryštof Pavel z Lichtenštejna	plukovník
1633 20. 1.	Valečov	43 501	Rudolf Morzin	plukovník
1633 22. 3.	Olešnice	62 416	Vilém Lamboy	plukovník
1633 18. 5.	Grabštejn	117 277	Maxmilián z Valdštejna	plukovník

Přehled, který je z těchto pramenů možno sestavit (viz Tabulka 1), ukazuje, že udělování lén členům důstojnického sboru ze strany jičínského zeměpána probíhalo prakticky po celou dobu existence Frýdlantska. Bližší pohled zároveň ukazuje, že kariérní vzestup Valdštejnův se celkem zřetelně promítl i do výběru osob, kterým bylo umožněno získat v generalissimově „šťastné zemi“ majetkové zázemí. V první fázi po formálním ustavení Frýdlantska jako lenního knížectví^{19]} propůjčil Valdštejn v letech 1624–1625 některá zboží svým podřízeným, kteří zastávali velitelské pozice v jeho, tzn. Valdštejnském regimentu. Tato skutečnost byla také výslovně avizována v kupních smlouvách. Platí to (chronologicky řazeno) pro udělení Rovně plukovníku-strážmistrovi Petrovi di Ferrari („über die Cavagleria des fürstl. Waldsteinischen Regiments bestellten obristen Wachtmeistern“),^{20]} šesti vesnic na česko-dubském panství hejtmanovi Augustinovi Morandovi („unter dem Cavagleria fürstl. Waldsteinischen Regiment bestellten Hauptmann“),^{21]} sedmi vesnic na témž panství hejtmanovi Jakubovi Reichartovi Heusterovi („kaiserl. Mayestät bestellten Hauptmann und ihr fürstl. Gnaden hochlöblichen Regiment“),^{22]}

19] Originál majestátu Ferdinanda II., jímž byly Valdštejnovy české statky povýšeny na knížectví, datovaný 12. března 1624, je uložen v SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Listiny, inv. č. 26, sign. N-12.

20] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2734, sign. XIV-Sh; NA Praha, Sběrka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 9r–10v.

21] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2736, sign. XIV-Uh; NA Praha, Sběrka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 14r–15r.

22] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2737, sign. XIV-Wh; NA

Rohoznice hejtmanovi a plukovníkovi-strážmistřovi Jindřichovi ze St. Julien („*unter ihrer fürstl. Gnaden Regiment bestellten Hauptmann und General Wachtmeister Leutenandtr*“)^{23]} a Starého Dubu rytmistřovi Caesarovi Gillovi de Hungaria („*Röm. Kais. Mayest. unter hochgedachter ihrer fürstl. Gnaden hochlöblichen Regiment bestellten Rittmeistern*“).^{24]} Nepochybně ale sloužili pod Valdštejnem i další vazalové z této doby – rytmistr Matyáš z Wachtendunku, jenž koupil Kurovodice,^{25]} podplukovník-proviantmistr Kryštof Eckstein z Erneggu („*Röm. Kais. Mayest. General obrister Proviant Leutenandtr*“), jenž obdržel Hodkovice nad Mohelkou,^{26]} hejtman („*Capitan*“) Antonín Petr La Motte, kterému byla udělena „starofrydlantská“ léna Boleslav a Poustka,^{27]} pětice důstojníků různých hodností („*ihrer Mayest. bestellten Obristen und Rittmeistern*“), kteří společně koupili statky Valtínov, Tlustec a Hlemýžď,^{28]} a konečně i Valdštejnův starý spolubojovník a zástupce, podplukovník Gerhard Taxis z Hulsu, který vzápětí po svém jmenování zemským hejtmanem Frýdlantského knížectví koupil valečovské panství.^{29]}

Od roku 1625 zastával Valdštejn (s výjimkou mezidobí 1630–1631, kdy byl na nátlak svých nepřátel dočasně propuštěn) post vrchního velitele celé císařské armády, a tím se logicky pozměnil okruh držitelů velitelských postů, které považoval za vhodné k sobě připoutat. Počínaje rokem 1627 vystupují tak při udělení frýdlantských lén jako vojensky angažovaní příjemci téměř výhradně nositelé hodností plukovnícké – tak získali postupně Daniel Hebron Vlčice (v tomto případě ovšem formálně nikoli jako léno, nýbrž jako zástavu),^{30]} vdova po Antonínovi Petrovi La Motte, rovněž mezitím pověřeném velením pluku, Návarov,^{31]} Adam Vilém Schellart Stráž pod Ralskem (Vartenberk), Lemberk

---

Praha, Sběrka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 38r–39r.

23] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2730, sign. XIV-Oh; NA Praha, Sběrka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 32r–33v.

24] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2708, sign. XIII-U2h; NA Praha, Sběrka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 36r–37v.

25] Kupní smlouvu se prozatím nepodařilo dohledat, cenu uvádí T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 798. Datum 6. března 1624 stojí na konceptu lenního listu, dochovaného v NA Praha, Valdštejniana, sign. F 67/4, kart. 24, fol. 49r–49v.

26] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2727, sign. XIV-Lh; NA Praha, Sběrka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 25r–26v.

27] NA Praha, Sběrka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 30r–31r.

28] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2739, sign. XIV-Yh; NA Praha, Sběrka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 118r–119v.

29] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2741, sign. XIV-A2h, inv. č. 2787, sign. XV-X; NA Praha, Sběrka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 48r–49v.

30] Koncepty zástavních listů jsou v NA Praha, Valdštejniana, sign. F 67/26, kart. 40, fol. 47r–48v, 57r–58v, 60r–61r, 62r–63v; NA Praha, Sběrka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 90r–91v. T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 790–791, uvedl, že Valdštejn Danielovi Vlčice zastavil „*jakožto léno Fridlantské*“, což se nezdá zcela odpovídat nastoleným právním poměrům.

31] NA Praha, Sběrka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 60r–62r.

a Tulpach,^{32]} Jan Ludvík Isolano Zásadku^{33]} a nedlouho nato i Chocnějovice,^{34]} Mikuláš Des Fours Hrubý Rohozec a Malou Skálu,^{35]} František Marazzani Lemberk,^{36]} Jindřich ze St. Julien Novou Ves,^{37]} Jan Rudolf Breda Valdštejnem znovu z nejasných důvodů ujatý Lemberk,^{38]} Kryštof Pavel z Lichtenštejna-Castelcornu Stráž pod Ralskem,^{39]} Rudolf Morzin Valečov^{40]} a Vilém Lamboy Olešnici.^{41]} V celém období let 1627–1634 lze nalézt jen dvě výjimky – v roce 1628 koupila nevelký statek Bartoušov vdova po rytmistrovi Janu Nouem Gutterdingovi,^{42]} zatímco o dva roky později daroval Valdštejn statky Velehrádek a Červené Poličany architektovi Janu Baptistovi Pieronimu, který byl rovněž formálně zařazen do důstojnického sboru císařské armády a v příslušné donační listině je uveden jako „*Röm. Kais. Mayest. bestellten Hauptmann und Feldbaumeister*“.^{43]}

Na první pohled chybí v tomto výčtu ještě další dva vysocí velící důstojníci, jejichž úloha v dlouholetém válečném konfliktu nebyla zdaleka bezvýznamná. Jedná se rovněž o plukovníky – Maxmiliána z Valdštejna, jemuž kníže Albrecht zapsal v roce 1624 zástavně dominia Svijany, Klášter a Zvířetice^{44]} a v roce 1633 mu navíc postoupil úhradou za část Maxmiliánových pohledávek i konfiskovaný Grabštejn,^{45]} a Otu Bedřicha z Harrachu, jemuž v roce 1632 daroval Brannou a Lomnici nad Popelkou.^{46]} Otázka, zda by měli být přiřazeni

32] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2746, sign. XIV-F2h; NA Praha, Sbirka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 63r–65r.

33] NA Praha, Sbirka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 53r–54v.

34] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2770, sign. XV-E; NA Praha, Sbirka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 55r–56v.

35] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2775, sign. XV-K; NA Praha, Sbirka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 57r–59v.

36] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2783, sign. XV-S; NA Praha, Sbirka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 115r–117v.

37] NA Praha, Sbirka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 102r–104r.

38] NA Praha, Valdštejniana, sign. F 67/26, kart. 40, fol. 161r–162r a 171r–172r; NA Praha, Sbirka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 133r–134r.

39] NA Praha, Valdštejniana, sign. F 67/26, kart. 40, fol. 174r–175v; NA Praha, Sbirka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 131r–132r.

40] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2384, sign. I-Z2; NA Praha, Valdštejniana, sign. F 67/26, kart. 40, fol. 178r–182r; NA Praha, Sbirka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 135r–136v.

41] NA Praha, Sbirka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 137r–138r.

42] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2777, sign. XV-M; NA Praha, Sbirka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 81r–83r.

43] NA Praha, Sbirka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 98r–99r.

44] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Listiny, kart. 13, inv. č. 111.

45] T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 791.

46] NA Praha, Sbirka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 139r–140v.

do skupiny Valdštejnem obleněných důstojníků, je ovšem metodicky poněkud zapeklitá. Na první pohled se nabízí odpověď jednoznačně kladná, neboť to důstojníci mimo jakoukoliv pochybnost byli. Na druhou stranu je ale jasné, že k držbě rozsáhlých statků uvnitř generalissimova knížectví je nepřivedla vojenská služba, nýbrž blízký příbuzenský vztah s jeho vládařem. Oba dva byli totiž Albrechtovými švagry – Maxmilián (mimo to vévodův vzdálený bratranec) měl za ženu Kateřinu Barboru († 1640), sestru Albrechtovy choti Isabely Kateřiny z Harrachu, jejich bratrem byl pak také mladý hrabě Ota Bedřich. Oba švagři také obdrželi své statky bezplatně – forma zástavy, spojená s majetkovým komplexem s centrem v Mnichově Hradišti (kde nakonec nalezly Albrechtovy ostatky místo posledního odpočinku), neměla podle všeho odpovídající ekonomický fundament a jednalo se slovy Josefa Janáčka o „*vsutku nečekaný knížecí dar*“.^{47]} Konečně není bez zajímavosti, že ve smlouvě s Maxmiliánem z roku 1624, ani v donační listině pro Otu Bedřicha z roku 1632 se v titulatuře Albrechtových švagrů jejich vojenská (tj. plukovníká) hodnost neuvádí...

Oba Valdštejnovi švagři zároveň příliš nezapadají ani do skupiny Albrechtových bratranců, kteří na Frýdlantsku rovněž našli v neklidné pobělohorské době své zázemí. Jejich statky byly totiž o poznání skromnější, a navíc si vesměs museli svá léna řádně zakoupit.^{48]} Když se Kristián z Valdštejna nemohl či nechtěl s vévodou vyrovnat za návarovské panství, jež mu bylo uděleno, Albrecht mu nechal statek bez skrupulí odebrat a Kristián si později koupil o poznání skromnější léno Druzcov. Výjimkami byli pouze doyen valdštejnského rodu, staříček Jan Vojtěch, jemuž Albrecht věnoval na dožití drobný statek Roveň, a nečekaně také Jan Kryštof starší z Valdštejna, sloužící v dánském vojsku a po svém zajetí přes dva roky vězněný na Hrubé Skále. Tomu nakonec frýdlantský vévoda po propuštění nechal postoupit poplužní dvůr ve

47] J. JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, s. 288. Naproti tomu Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách*, Praha 2013, s. 103, soudil, že Maxmilián skutečně „*půjčil svému vzdálenému bratrancovi značný finanční obnos 300 000 zlatých*“, což dokládá textem zástavní listiny, v níž se o Albrechtově dluhu samozřejmě píše. Avšak tuto pasáž není radno přeceňovat. Ostatně i skutečnost, že čtyři spojené statky byly oceněny „jen“ na 241 750 zlatých, je dosti výmluvná. Půjčka samozřejmě mohla být kryta majetkem menší hodnoty, to by ale nebylo ani obvyklé, ani příliš smysluplné. Naopak, pokud byla zástavní suma nasazena výš než skutečná hodnota statků, mělo to posilovat stabilitu držby, neboť to svým způsobem odrazovalo vlastníka zástavy od jejího budoucího vyplacení (srovnej navyšování zástavních sum na komorních statečích, což bylo v 16. a 17. století běžné opatření, realizované rovněž ve prospěch zástavních věřitelů z řad šlechticů). Jinými slovy, šlo spíše o doklad Valdštejnovy velkorysosti než „*povahy a metod Valdštejnova obchodování*“, jak soudil Hrbek.

48] Zdeněk z Valdštejna si takto koupil Olešnici, jež mu byla po Bílé hoře zkonfiskována, a později k ní získal i Sloupno. Hanibal z Valdštejna zaplatil Miletin, který předtím Albrechtovi prodal, Kristiánovi z Valdštejna byl prodán (a posléze pro neplacení opět odebrán) Návarov a následně Druzcov, k němuž mu byl posléze přidán i dvůr Křenovy, Janu Kryštofovi mladšímu se dostaly Heřmanovy Sejfy (Rudník). K Albrechtově přízni patřil také bratranec z matčiny strany, Jan Albrecht Slavata z Chlumu, držící krátce lenní statek Mladějov.

vsi Víška – nikoli ovšem jako léno, ale jen k doživotnímu užívání. Každopádně, Maxmilián a Ota Bedřich se velikostí svých statků, politickým vlivem i intenzitou vztahů s vévodou i z této společnosti vůčihledně vymykali.

To, zda mají být oba generalissimovi švagři započítáni do skupiny leníků – důstojníků, není otázka v žádném případě pouze akademická, či snad dokonce samoučelná. Bylo-li totiž jako jeden z cílů této studie předsevzato vymezit rozsah statků, které Valdštejn postoupil (ať již z jakéhokoliv právního titulu) svým důstojníkům, pak zahrnutí či nezahrnutí výše zmíněných majetkových komplexů výsledky velmi zásadně posune.

„Měrou jednotkou“ pro uvedenou kvantifikaci je osedlý, tedy poddanská usedlost, tvořící jeden ze základních stavebních kamenů raně novověkého přímého daňového zatížení. A to od roku 1567, kdy na nátlak šlechtických stavů tato domovní berně nahradila dosavadní berní majetkovou.^{49]} I když je třeba mít na paměti problematiku „exaktnost“ této jednotky, neboť reálný obsah jednotlivých poddanských usedlostí mohl být diametrálně odlišný z ekonomického i demografického hlediska, jedná se na každý pád o nejschůdnější cestu, jak si o rozsahu důstojnických lenních statků v rámci celého Frýdlantského vévodství udělat určitou základní představu.

Jak již bylo avizováno výše, je v tomto směru klíčovým pramenem soupis frýdlantských lén, pořízený bezprostředně po Valdštejnově fyzické likvidaci. Promítnuty jsou do něj také údaje z roku 1631, kdy na Frýdlantsku proběhla za účelem aktualizace berních podkladů velká revize poddanského osídlení.^{50]} Údaje z roku 1634 jsou přitom v některých případech o poznání nižší, neboť některé vrchnosti při této příležitosti využily možnost „osvědčit“ pusté a shořelé statky. Největší rozdíl lze zaznamenat u harrachovského léna Lomnice nad Popelkou, kde za tři roky ubylo bezmála 100 usedlostí, velký propad zaznamenala také panství Návarov pod vládou šlechtické rodiny La Mottů, Svijany Maxmiliána z Valdštejna a další harrachovský statek Štěpanice. Z 21 „důstojnických“ panství, která jsou v soupise zachycena, se počet osedlých snížil na devíti, tedy bezmála na jejich polovině (43 %).

49] *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. Díl III.*, Praha 1884, s. 373, č. 221 – podle uvedeného usnesení mělo být 15 grošů odváděno „z jednoho každého domu nebo chalupy, buď velké nebo malé, v kterýchž lidé bydlí, krom samých kovářských, pastuších a ovčářských chalupí a lázní ve všech, na kterýchž by lidé hospodáři osedlí nebyli“. Berní sazba se v průběhu času pochopitelně měnila, navzdory opakovaným protestům měst, jež reforma vůčihledně znevýhodnila, avšak podstata tohoto zdanění zůstala nedotčena. Srovnej blíže Otto PLACHT, *České daně 1517–1652*, Praha 1924, s. 92–120; Miloslav VOLF, *Nástin správy české berně v době předbělohorské*, in: *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu, díl XI. Část 2.*, sešit 1.: *Provádění usnesení sněmů českých 1605–1607*, Praha 1941, s. 78–81.

50] Srovnej záznam v pamětní knize dvorské komory v Jičíně o rozeslání otevřených listů třem za tímto účelem jmenovaným komisařům. NA Praha, Valdštejniana, sign. F 67/1, kart. 4, kniha č. 2128, fol. 169r–169v.

Tabulka 2
Počty osedlých na lenních statcích důstojníků

Statek	Držitel (1634)	Osedlých 1631	Osedlých 1634
Svijany	Maxmilián z Valdštejna	252	193
Mnichovo Hradiště	Maxmilián z Valdštejna	291	272
Grabštejn	Maxmilián z Valdštejna	278	278
Lomnice nad Popelkou	Oto Bedřich z Harrachu	240	144
Štěpanice (Branná)	Oto Bedřich z Harrachu	215	170
Vlčice	Erdmut Hebronová	309	309
Hrubý Rohozec	Mikuláš Des Fours	258	258
Stráž pod Ralskem	Kryštof Pavel z Lichtenštejna	217	217
Návarov	Gertruda La Motte	198	132
Lemberk	Jan Rudolf Breda	171	171
Olešnice	Vilém Lamboy	167	167
Valtínov	Gerard z Wachtendunku	77	50
Kurovodice	Gerard z Wachtendunku	17	17
Český Dub – díl	Jakub Reichart Heuster	92	92
Lázně Bělohrad	Jindřich ze St. Julien	84	69
Zásadka	Jan Ludvík Isolano	77	65
Valečov	Rudolf Morzin	70	68
Český Dub – díl	Caesar Gill de Hungaria	47	47
Český Dub – díl (Roveň)	Pietro Ferrari	38	38
Velehrádek	Jan Baptista Pironi	27	27
Bartoušov	Jan Dill (Kateřina Gutterdingová)	6	6
Celkem		3 125	2 784

Ve srovnání s předchozí tabulkou několik statků na první pohled schází. Částečně je to způsobeno tím, že v případě společného držitele jsou některé subsumovány pod jeho „hlavní“ statek – tak Zvířetice jsou patrně zahrnuty do panství mnichovohradištského, Malá Skála pod Hrubý Rohozec, Tlustec a Hlemýžď pod Valtínov, Chocnějovice pod Zásadku, Červené Poličany pod Velehrádek. Boleslav a Poustka, které jako první získal Antonín Petr La Motte, patřily mezi takzvaná „starofrydlantská“ léna, která byla v soupisu shrnuta do jediné položky. Šlo totiž o statky se statusem do značné míry specifickým – nebyla to léna Frýdlantského vévodství, ale šlo o starobylá léna frýdlantského panství, poléhající nikoli ústředním úřadům v Jičíně, nýbrž hejtmanovi na Frýdlantě.

Dva statky oddělené svého času od dominia Český Dub a udělené Augustinovi Morandovi (šest vesnic) a Kryštofovi Ecksteinovi z Erneggů (městečko Hodkovic) získal v letech 1627–1628 komorní rada Jan Kuneš z Lukavce.^{51]} Konečně je jistý nesoulad způsoben i tím, že plukovník Jindřich ze St. Julien směnil v roce 1630 Rohoznici s Rosinou Zilvárovou ze Stropčic za (Lázně) Bělohrad, k němuž bylo připojeno několik okolních vesnic.^{52]} Pod bělohradské panství je pak zřejmě subsumován i drobný statek Nová Ves, který mu byl darován krátce před uvedenou směnou.

Ve třech případech byli již původní leníci po smrti a statky držely (pro nezletilé dědice) jejich vdovy. Jasně je to u Vlčic a Návarova, poněkud složitější je situace ohledně Bartoušova – Janem Nouem Gutterdingem předjednanou koupi realizovala v roce 1628 jeho vdova Kateřina, v berním soupisu z roku 1634 se ovšem uvádí jako držitel „*doctor Dill*“, tedy Dr. Jan Dill, rada jičínské dvorské kanceláře. Vzhledem k tomu, že později se stateček nadále nacházel v rukou potomků Gutterdingů, je potřeba uvažovat buď o tom, že se Dr. Dill s ovdovělou Kateřinou oženil a jako druhý manžel až do zletilosti dětí z prvního manželství nemovitost spravoval,^{53]} nebo o nějakém oblihačném nabytí detence, tedy nejspíše dočasném pronájmu statku.^{54]}

Každopádně, ze statků v rukou důstojníků císařské armády bylo v roce 1631 přiznáváno celkem 3 125 poddanských usedlostí (osedlých), o tři roky později pak tento počet poněkud klesl na 2 784. Pokud jde o Boleslav a Poustku, do těchto sum nezapočtené, podle jiného soupisu z března 1631 se na prvním z nich uvádí 11 zahradníků, na druhém pak 10 sedláků a 10 zahradníků.^{55]} Jelikož se až do vydání berní ruly za „osedlého“ počítala každá poddanská usedlost, bez ohledu na výměru obhospodařovaných pozemků,^{56]} odpovídá tento údaj 31 osedlým, které je dlužno k výše uvedeným číslům připočíst.

V soupisu lén z roku 1634 jsou celkové součty naprosto chybné, správně bylo na lenních statcích v roce 1631 přiznáváno 4 224 osedlých, o tři roky

51] T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 794, 796.

52] NA Praha, Sbirka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 123r–124r; Stará manipulace, sign. B 128/1, inv. č. 309, kart. 224, fol. 1r–2v, 17r–18r.

53] Podobně se dostal do faktické držby statku Mladějov Jiří Jaroslav Stoš z Kounic, když se oženil s Magdalenou Boryňovou ze Lhoty, jíž byl v roce 1630 statek udělen lénem. Srovnej podrobněji M. STARÝ, *Frydlantské léno Mladějov a jeho držitelé*, Časopis Národního muzea. Řada historická 183, č. 1–2, 2014, s. 3–18.

54] Tuto hypotézu ale poněkud zpochybňuje jiná položka soupisu z roku 1634, vztahující se ke statku Bílá Třešná, u něž byl jako držitel zapsán „*p[an] rytmistr Grodecký, ten má pronajatý*“. NA Praha, Valdštejniana, sign. F 67/26, kart. 40, fol. 536r. Zdá se dosti pravděpodobně, že kdyby měl Dr. Dill Bartoušov v nájmu, byla by tato skutečnost reflektována obdobně.

55] SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond Historická sbírka – Rodinný archiv Clam-Gallasů, inv. č. 1767, sign. XXII/28, kart. 496.

56] Kamil KROFTA, *Dějiny selského stavu*, Praha 1949, s. 280–281.

později pak jen 3 550 osedlých.^{57]} Vzhledem k tomu, že údaje o držbě jsou relevantní k roku 1634 (v roce 1631 například ještě nedržel Maxmilián z Valdštejna Grabštejn, také k udělení Lomnice a Štěpanic Otovi Bedřichovi z Harrachu došlo až později atd.), je třeba vyjít z těchto pozdějších čísel a konstatovat, že na statky Valdštejnových důstojníků připadalo v okamžiku zániku Frýdlantského vévodství něco přes 79 %, tedy více než tři čtvrtiny všech osedlých. To je samozřejmě podíl velmi působivý, budící dojem, že to byli především Valdštejnovi souputníci z císařské armády, kteří tvořili nově vytvořenou sociální skupinu frýdlantské lenní šlechty.

Avšak v tomto okamžiku se znovu na scéně objevuje výše nadhozená otázka, nakolik do této skupiny zapadají oba jeho švagři, jejichž statky se svou velikostí běžnému průměru frýdlantských lén naprosto vymykají. Pokud budou odečteny Svijany, Mnichovo Hradiště a Grabštejn s celkem 743 osedlými a Lomnice nad Popelkou se Štěpanicemi s 314 osedlými (opět jsou jako primárně relevantní zvoleny údaje z roku 1634), zbývá na ostatní důstojnická zboží 1 758 osedlých, tedy téměř přesně polovina celkového počtu (přesněji 49,5 %). I to nicméně ukazuje na značný význam, kterou tato skupina mužů v dějinách Frýdlantska hrála.

Jestliže se výše hovořilo o celkových číslech, je nutno upozornit a zdůraznit, že se jednalo o čísla vztahující se výhradně ke statkům lenním. Ty ovšem pokrývaly jen menší část Valdštejnova vévodství – vedle nich se tu nacházely rozsáhlé statky komorní, statky propůjčené institucím církevním (jichž bylo ovšem relativně pomálu, neboť Valdštejn v tomto ohledu štedrosti nepřekypoval) a také zboží, která vévoda přikoupil, aby je do své „šťastné země“ inkorporoval, ale místo zaplacení je prozatím ponechal dosavadním držitelům v zástavě.

Bohužel, obdobný podrobný pramen jako ke statkům lenním se k ostatním uvedeným držávám zřejmě nedochoval. O celkovém počtu osedlých na Frýdlantsku si lze ale udělat poměrně přesnou představu z pramenů berní povahy. Z nich je na prvním místě nutno zmínit kvitanci místodržícího úřadu nejvyššího mincmistra Českého království, Štěpána Beníka z Petrsdorfu a na Čeňovicích, vystavenou 16. července 1628 a podrobně rozepisující jednotlivé částky, odvedené Albrechtem z Valdštejna ve dvacátých letech 17. století do české komory.^{58]} Za léta 1623 a 1624 zaplatil Valdštejn berni z 14 028 osedlých, v roce 1625 po odprodání některých statků a odečtení 449 svedených a pustých hospodářství a 92 shořelých gruntů z 11 375 osedlých (v druhém termínu toho roku pak odečetl 1 559 gruntů, jejichž hospodářství byla fatálně postižena mrazy a krupobitím). V roce 1626 bylo na Frýdlantsku poddanských gruntů 11 762, berně se ale neodváděla z 1 000 pustých a svedených, 127 shořelých a dále ze statků postižených neúrodou (jichž bylo v prvním termínu toho roku 972,

57] M. STARÝ, *Soupis osedlých*, s. 92–93, 101.

58] SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, Valdštejniána, inv. č. 2650, sign. XII-C2.

ve druhém a třetím dokonce 2005). Další obdobná kvitance byla vydána ještě následujícího roku a potvrzuje se v ní, že Beník přijal od vévody za rok 1627 berni z 10 795 osedlých.^{59]}

Lze důvodně předpokládat, že existují i další relevantní prameny, z nichž bude možno v budoucnu ekonomický a demografický potenciál Frýdlantska podrobněji rekonstruovat. Každopádně se ale očividně příliš nemýlil anonymní autor italsky psaného memoriálu z roku 1631, zpracovaného v souvislosti se spotřebou solí, z níž mělo mít příjem katolické duchovenstvo. V rámci odhadu lidnatosti Čech se zde uvádělo, že zhruba šestina počtu poddaných v Českém království (bylo zde ovšem zjevně myšleno osedlých, tj. poddanských usedlostí, nikoli jednotlivých osob), tedy zhruba 12 000, se nachází v hranicích Frýdlantského vévodství.^{60]} Jestliže bylo v roce 1627 přiznáno 10 795 osedlých a v dalších letech pokračovalo příkupování některých zboží,^{61]} mohl se celkový počet provozuschopných poddanských usedlostí v roce 1631 skutečně blížit uvedené sumě, i když pravděpodobněji lze přeci jen uvažovat o čísle o něco nižším.

Celé toto hledání podílu důstojníků na držbě není ostatně ničím více než pokusem o přesné propočty nepřesných čísel. S ohledem na zkušenosti s analogickými soupisy se dá totiž s pravděpodobností hraničící s jistotou usuzovat, že uváděná čísla nejsou stoprocentně věrohodná, neboť stejně jako jiné vrchnosti neměl ani Valdštejn zájem odvádět berni za každou cenu ve spravedlivé výši a jičínské dvorské orgány jistě inklinovaly spíše k tomu, poněkud výsledky sčítání prováděného jmenovanými komisaři upravit v neprospěch císařského fisku. Nic lepšího ale v danou chvíli k dispozici není, a je proto nutno dovést do konce výše začaté propočty.

Vzhledem k tomu, že v letech 1631–1634 přikoupil Valdštejn k Frýdlantsku ještě rozsáhlé panství Kost (1632) a získal i několik dalších, menších dominií, především Stvolínky (1632), Mimoň (1633) a Trnovany (1633), mohl počet poddanských usedlostí patřících pod frýdlantskou svrchovanost na sklonku jeho života skutečně atakovat hodnotu 12 000. Zároveň je ale třeba počítat s nepříznivým vývojem v letech 1631–1634, který se zřetelně projevil na počtu osedlých na některých lenních statcích. Významnou roli v tom zřejmě sehrál saský vpád v roce 1631 – i když se kurfiřtova vojska cíleně snažila Valdštejnovu dominiu vyhnout, zcela důsledně jeho území přeci jen neobešla.

59] NA Praha, Valdštejniana, sign. A 56a, kart. 3, fol. 31r–31v. Uvedený počet je opět nutno chápat jako kvantifikaci nikoli všech, nýbrž pouze v danou chvíli zdanění schopných poddanských usedlostí.

60] Hynek KOLLMANN, *K úbytku obyvatelstva v království Českém za války třicetileté*, Český časopis historický 16, č. 1, 1910, s. 52–53.

61] Z větších územních zisků v tomto období lze zmínit statky Vysoké Veselí (1627), Skřivany, Smidary, Staré Hradky, Tuří, Zběř (1628) a Lomnici (1630), vedle toho se ale do Valdštejnových rukou dostaly i některé drobnější rytířské državy.

Pokud se počet osedlých snížil na lenních zbožích v mezidobí tří let z 4224 na 3550, znamená to úbytek o bezmála 16 %. Bude-li hypoteticky předpokládáno, že stejný osud potkal plošně veškeré frýdlantské statky, pak vychází, že po odečtení poměrného počtu zbyde z 12000 celkových usedlostí 10085. S tímto plus minus pravděpodobným číslem je nyní třeba porovnat údaje z dochovaného soupisu, zachycené v Tabulce 2. Výsledek je následující: společně s Maxmiliánem z Valdštejna a Otou Bedřichem z Harrachu drželi důstojníci na sklonku existence Frýdlantska o něco více než čtvrtinu všech poddanských usedlostí (27,9 %). Bez obou uvedených magnátů klesá podíl o více než deset procent (konkrétně na 17,4 %). I tato čísla každopádně dokumentují poměrně zásadní význam vybraných členů důstojnického sboru pro dějiny Valdštejnova vévodství.

Udělování lén (de iure vlastně správně podlén) mělo z pohledu císařského generalissima nepochybně ještě jeden významný pozitivní efekt. S výjimkou několika velkorysých donací byly tyto statky novým držitelům prodávány, a to s sebou neslo nezanedbatelné zlepšení vévodovy finanční bilance. Co bylo platno, že Valdštejnovi plynuly z jeho držav roční výnosy v řádu statisiců dukátů,^{62]} což mu mohl závidět ne jeden svrchovaný evropský vladař – vedle olbřímích nákladů na vlastní reprezentaci reprezentovaly pasivní stránku vévodovy finanční rozvahy neustálé investice do armády, kterou sice vydržoval jménem a na účet Vídně, ovšem bez naděje na to, že by mu byly odpovídající částky z habsburské pokladny skutečně v plné výši vyplaceny.

A tak úředníci jičínské dvorské komory často museli bojovat s tristním nedostatkem hotovosti a nebyli schopni hradit ani poměrně malé částky. Například v roce 1630 byly rozeslány na jednotlivá komorní panství listy s naléhavou žádostí o zaslání peněz na výplaty dělníků na knížecích stavbách, „*nejsouc peněz v renthauzu dokonce nic před rukami*“.^{63]} Ba i Valdštejnův vzdálený bratraneček, švagr, blízký politický spolupracovník a designovaný dědic Frýdlantska, hrabě Maxmilián, se musel o čtyři měsíce později spokojit s konstatováním, „*že na tento čas sumy J[eho] h[raběcí] M[ilosti] povinné není odkavad pro nedostatek peněz zaplatiti*“ a s příslibem, že jakmile se nějaké peníze sejdou, „*že přede všemi jinými J[eho] h[raběcí] M[ilosti] zaplacenno bude*“.^{64]}

S potížemi se pak dvorská komora logicky potýkala i při splácení statků, kterými Valdštejn své vévodství zaokrouhloval. Zatímco s královským fiskem bylo možno se vypořádat cestou započtení pohledávek, které s léty kontinuálně narůstaly, soukromým majitelům bylo nutno platit. Nicméně leckdy nebylo

62] Tak Dr. Jan Kašpar Sitt, rada jičínské dvorské komory, uváděl ve třicátých letech 17. století, že jen z Frýdlantska je roční výnos zhruba 400000 zlatých a mohl by být snadno navýšen na 600000 zlatých. Ferdinand MENČÍK, *Knížectví Frýdlantské po smrti Valdštejnově*, Světozor. Obrazový týdeník pro zábavu a poučení, umění a písemnictví XXII, 1888, s. 348.

63] NA Praha, Valdštejniana, sign. F 67/1, kart. 1, kniha č. 2128, fol. 167v.

64] Tamtéž, fol. 239v.

z čeho. A tak bylo bratrům Dohalským, kteří Valdštejnovi prodali Vysoké Veselí, v říjnu 1630 psáno, „*jak by jaké peníze přišly, že jim, nebude-li možné celoroční, tehdy aspoň polouletní úrok odveden bude*“.^{65]} O tom, že by se umožovala samotná kupní cena (jak by si byli prodávající jistě přáli), nebylo v danou chvíli vůbec možno uvažovat. Proto byla také v řadě případů volena finančně méně tíživá, shora naznačená cesta – koupě statku ho formálně začlenila do „šťastné země“, placení bylo ale odloženo na neurčito a dosavadní vlastníci byli ponecháni v držení (nyní ovšem formálně již jen zástavním) svého bývalého majetku.

Je otázkou, nakolik prodej lén skutečně sanoval potřeby jičínského renthauzu. V některých kupních smlouvách se opakují obraty, že příslušné zboží buď bylo novým lenním držitelem hotově zapláceno předem, nebo že bude příslušná částka odvedena při předání statku, případně co nejdříve poté,^{66]} díky jiných je v tomto ohledu mnohem méně určitá. Tak při prodeji tří statků (Valtínov, Tlustec, Hlemýždí) pěti důstojníků v roce 1624 byl podle textu kupní smlouvy Valdštejn uspokojen blíže nespecifikovaným způsobem („*zu gutter Angenehmigkeit vergnügt und befriediget sein*“),^{67]} obdobný obrat lze nalézt při prodeji Valečova podplukovníkovi Taxisovi o rok později („*von dem Käufer auch allbereit begnügt und befriediget ist*“)^{68]} i v dalších smlouvách.^{69]} Nevylučuje to sice nutně, že i zde došlo k zaplacení hotovými penězi, stejně tak je ale možné, že došlo na jiný způsob vyrovnání, jimž se Valdštejnova pokladna nezaplnila.

Literatura předpokládá, že předání lenního statku bylo často využíváno jako kompenzace za dlužné služné.^{70]} Z hlediska ekonomického nebyl ostatně mezi těmito variantami nijak propastný rozdíl – z Valdštejnova pohledu bylo nepochybně vítanější, pokud mu bylo zapláceno hotovými penězi, ale ty by beztak musel posléze na platy svých důstojníků vynaložit, takže i započtení představovalo přijatelný způsob, jak kupní cenu na stránce příjmů vykázat. Vyrovnání starších pohledávek cestou postoupení pozemského statku dokládá vý-

65] Tamtéž, fol. 242v.

66] NA Praha, Sběrka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 5v (Boleslav a Poustka Antonínovi Petrovi La Mottovi – „*welche Summa Geldes mehr gedachter Käufer... als baar erlegt und abgeführt hat*“) či fol. 14v (část panství Český Dub Augustinu Morandovi – „*alsobald baar abgeführt werden sollen*“) atp.

67] NA Praha, Sběrka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 118v.

68] Tamtéž, fol. 49r.

69] Do třetice namátkou prodej Hrubého Rohozce a Malé Skály Mikulášovi Des Foursovi v roce 1628 („*welcher Summen halber höchstermelt ihre fürstl. Gnaden von Herrn Kaufern völlig vergnüget*“). NA Praha, Sběrka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 58v.

70] Viz např. Z. KALISTA, *Valdštejn*, s. 109, jenž to formuloval tak, že udělování lén důstojníkům „*přinášelo Valdštejnovi – ať už přímo v hotových penězích nebo převodem pohledávek, jež tito důstojníci měli z titulu své vojenské služby za císařskou pokladnou – snáze finanční prostředky nezbytné k zaplacení jeho obrovských nákupů z masy konfiskačního i soukromého majetku*“.

slovně například zástavní listina na statek Vlčice pro Daniela Hebrona, v níž se uvádí, že z celkové zástavní sumy 149 020 zl. Hebron 60 000 Valdštejnovi půjčil na hotovosti a zbytek mu byl generalissimus dlužen za „*Kriegswerbung*“.^{71]} Výše již bylo zmíněno, že také postoupení Grabštejna Maxmiliánovi z Valdštejna mělo umazat přinejmenším část dluhu, kterou vůči němu Albrecht měl. Do jaké míry se tento mechanismus vzájemného započtení uplatnil i u dalších lenních statků, nelze jen na základě jejich textu s jistotou dovozovat.

Ve smlouvách uváděné kupní ceny, zaokrouhlené na rýnské zlaté, jsou každopádně uvedeny v Tabulce 1. Z ní je patrné, že dva statky (Valečov a Stráž pod Ralskem) byly během nedlouhé doby existence Frýdlantského knížectví, resp. vévodství prodány dvakrát a Lemberk dokonce třikrát. Bylo to způsobeno tím, že jejich prvotní držitelé (Gerhard Taxis a Adam Vilém Schellart) byli potrestáni konfiskací^{72]} a oba statky tak mohly být zcizeny znovu.

Lemberk po Schellartovi získal plukovník Marazzani, a to za zjevně přemrštěnou částku 130 888 zlatých.^{73]} Ačkoliv je jeho držba často literaturou opomíjena,^{74]} na určitou dobu se panství zřejmě opravdu ujal – 14. listopadu 1629 vykonal lenní slib^{75]} a v jedné z úředních knih jičínské komory se k datu 21. března 1630 zachovala zmínka o tom, že mu byla předána trhová smlouva.^{76]} Již 1. prosince 1630 bylo však hospodářskému inspektorovi Adamovi Richterovi z Aichenfelzu nařízeno, aby převzal „*k ruce J[eho] M[ilosti] k[nižecí]*“ statek Lemberk se všemi svršky a zpracoval a na komoru odeslal inventář všeho movitého příslušenství.^{77]} Ačkoliv se podrobnosti doposud nepodařilo objasnit, je zjevné, že strany posléze od kupní smlouvy odstoupily. Částka smluvená s Marazzaním tak jako jediná není zahrnuta do celkového součtu peněz, které Albrechtovi z Valdštejna prodej lenních statků vynesl.

Uvedený součet se blíží obrovité částce 1,5 milionu zlatých – konkrétně frýdlantský zeměpán hotově utřil, případně umázl pasiva v celkové výši 1 440 241 rýnských zlatých. V této souvislosti není od věci upozornit na výpočty Tomáše Václava Bílka, podle nichž císařský generalissimus skupil po

71] NA Praha, Sběrka rukopisů B, inv. č. 15, sign. B 16, fol. 90r – 90v.

72] Schellart vedle toho i na hrdle. Srovnej k tomu blíže Petr GAJDOŠÍK, *Adam Vilém Schellart a lenní statky Albrechta z Valdštejna*, Bezděz 21, 2012, s. 67–84.

73] Právě nepřiměřená výše ceny, z jejíhož zaplacení byl Marazzani ve smlouvě kvitován, vede k velmi intenzivnímu podezření, že ve skutečnosti tu šlo o nejschůdnější způsob vypořádání jeho starších pohledávek vůči Valdštejnovi, resp. fisku.

74] Srovnej T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 798; August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, díl X., Praha 1895, s. 280.

75] NA Praha, Valdštejniana, sign. F 67/26, kart. 40, fol. 168r.

76] NA Praha, Valdštejniana, sign. F 67/1, kart. 1, kniha č. 2128, fol. 132r. Také v nedatovaném soupisu frýdlantských leníků, spadajícím zřejmě do roku 1630, figuruje „*Frantz Morazan auf Lamberg*“. Tamtéž, sign. F 67/27, kart. 42, fol. 384v.

77] NA Praha, Valdštejniana, sign. F 67/1, kart. 1, kniha č. 2128, fol. 263r.

roce 1620 statky za 5 868 109 zlatých, Velkou část těchto statků ale obratem opět prodal, takže měl ve skutečnosti zaplatit pouze 1 890 713 zlatých, z nichž zhruba polovinu zůstal v okamžiku své smrti dlužen.^{78]} Z tohoto pohledu představovaly částky vyinkasované za statky udělené lénem velmi významný příspěvek, a to i když bude odečtena zástavní suma 300 000 zlatých za panství, která obdržel v roce 1624 – fakticky jako dar – vévodův vzdálený bratranec Maxmilián. Bílkovy údaje by si sice nepochybně zasloužily prověření a přepočítání, v zásadě ale není důvod předpokládat, že by jejich odchylka od skutečnosti byla dramatická a reálná čísla řádově odlišná.

Pokud jde o další rozměr úlohy členů důstojnického sboru jakožto frýdlantských leníků, opět je možno dát slovo Zdeňku Kalistovi. Ten ve své brilantní valdštejské monografii uvažoval, že vedle ekonomického přínosu mělo udělení lén v těchto případech rovněž ten efekt, „že to zabezpečovalo nové vévodství lidmi, na něž se Valdštejn mohl jako na svoje spolubojovníky více spolehnout a kteří mu mohli být nápomocni i v případné obraně proti vkládání a řádění soldatesky na jeho území“.^{79]} Posledně uvedené není možno podrobněji komentovat, protože jak císařská, tak proticísařské armády se „šťastné zemi“ víceméně vyhýbaly. Výjimkou byl pouze saský vpád v roce 1631, i ten ale Valdštejnovo vévodství zasáhl spíše marginálně.^{80]}

Pokud jde o spolehlivost, je pravdou, že nikdo z Valdštejnových leníků ve Frýdlantském vévodství neměl podíl na jeho likvidaci počátkem roku 1634. Tři z nich (Jan Ludvík Isolano, Rudolf Morzin a Vilém Lamboy) se ovšem objevují v relaci Ottavia Piccolominiho v seznamu 16 jmen důstojníků, kteří mu prý po plzeňském akordu „slibili žítí a zemřítí ve službách Vaší císařské Milost“.^{81]} Nikdo z nich také výrazně nevystoupil v jeho prospěch podobně jako generál Schaffgotsch, kterého věrnost zavražděnému generalissimovi přivedla až na popraviště.^{82]} Ať už si o vývoji událostí mysleli, co chtěli, držitelé frýdlantských lén se s novou situací rychle smířili a podnikli nezbytné kroky k tomu, aby jim majetek zůstal zachován. V horizontu dalších let si pak od císaře nechali udělit český inkolát a dosáhli toho, že jim byly jejich lenní statky převedeny

78] T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 768.

79] Z. KALISTA, *Valdštejn*, s. 109.

80] V současné době se saskému vpádu systematictěji věnuje Oldřich KORTUS, *Počátky saského vpádu do Čech v roce 1631*, in: Ve znamení země Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc., Praha 2006, s. 155–168; týž, *Pobělohorští exulanti za saského vpádu v letech 1631 a 1632*, in: Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru. Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru, Ústí na Orlici 2008, s. 235–248; týž, *Praha za saského vpádu v letech 1631 a 1632*, Pražský sborník historický 36, 2008, s. 105–183; týž, *Saské vojsko a každodenní život v letech 1631–1632*, Sborník archivních prací 63, č. 1, 2013, s. 3–65.

81] Josef PEKAŘ – Zdeněk KRISTEN (ed.), *Odhalení o Valdštejnově zradě a smrti. České znění relací Jaroslava Rašina a Octavia Piccolominiho*, Praha 1934, s. 95.

82] Srovnej základní údaje v Radek FUKALA, *Císařský generál Jan Oldřich Šafgoč*, in: Pod Libavským sedlem. Sborník / Pod przełecą Lubavską. Księga zbiorowa, Trutnov 2010, s. 93–101.

na zpupné. Z tohoto pohledu lze konstatovat, že příslušní důstojníci se prostě zachovali pragmaticky, jako profesionální váleční kondotiéři, a pád mocného chleboďárce přijali jako nezvratný fakt, jemuž se flexibilně přizpůsobili.

Závěrem lze zopakovat, že členové císařského důstojnického sboru představovali mimo jakoukoliv pochybnost nejvýznamnější skupinu Valdštejnových vazalů uvnitř Frýdlantského vévodství. Na jejich statcích se nacházelo zhruba 79 % procent poddanských usedlostí ze všech frýdlantských lén a o něco výše než čtvrtina všech usedlostí ve Frýdlantském vévodství. Je pravda, že tato čísla jsou poněkud zkreslena započítáním rozsáhlých dominií, která Valdštejn daroval svým dvěma švagrům (hrabatům Maxmiliánovi z Valdštejna a Otovi Bedřichovi z Harrachu), i bez nich zůstávají ale podíly relativně vysoké (49 % ve vztahu k lenním statkům, resp. 17 % v kontextu celé „terry felix“). Rozhodně byl ekonomický potenciál statků důstojnických statků o poznání silnější než statků, které Valdštejn udělil svým úředníkům a služebníkům či příbuzným z valdštejnského rodu (hraběte Maxmiliána samozřejmě nepočítaje). Na druhou stranu představovaly příslušné statky zásadní ekonomický přínos i pro Valdštejna, protože za ně v hotovosti stržil (anebo přinejmenším zčásti kompenzoval pohledávky) ve výši přesahující 1 milion rýnských zlatých!

Na složení skupiny důstojníků-leníků (vnitřně bezpochyby nijak zvlášť konzistentní) se velmi zjevně projevil Valdštejnův kariérní růst: zatímco první vlna statků byla v roce 1624 udělena příslušníkům důstojnického sboru jeho vlastního regimentu, po roce 1625, kdy převzal velení nad celou císařskou armádou, hledal generalissimus nové vazaly takřka výhradně mezi veliteli pluků. Zatímco někteří z nich se na Frýdlantsku takřikajíc „neohřáli“, jiní položili pevné základy pro dlouhodobé zakotvení rodu v této oblasti.

Samotné Frýdlantské vévodství existovalo všeho všudy pár let, a tak je zřejmě v dlouhodobé historické perspektivě největší efekt Valdštejnovy budovatelské činnosti třeba spatřovat právě v tomto příchodu nové šlechty. Vedle potomků těch, kteří se podíleli na generalissimově fyzické likvidaci (v čele s Matyášem Gallasem, který obdržel samotný Frýdlant), se do raně novověkých dějin regionu zapsali i potomci někdejších frýdlantských leníků a rody jako Des Foursové, Harrachové či Morzinové a další zde – primárně právě díky Valdštejnovi – mohly zanechat nesmazatelné stopy. To už je ale úplně jiná kapitola dějin někdejší „šťastné země“, kterou Valdštejnův pád po stránce státoprávní zcela destruoval – snahy o její vzkríšení v polovině 19. století měly prakticky nulovou naději na úspěch.^{83]}

83] Zde je myšlen spor, který vedl proti fisku ve čtyřicátých letech 19. století hrabě Kristián z Valdštejna, potomek Maxmiliána, designovaného dědice vévodství. Jeho podrobné zpracování čeká na svého autora, základní fakta soustředil M. STARÝ, *Frýdlantsko*, in: Karel Schelle – Jaromír Tauchen (red.), *Encyklopedie českých právních dějin*. II. svazek D–J, Plzeň 2016, s. 531–532.

My Commander, My Suzerain. Frýdlantian Fiefs in the Hands of Wallenstein's Officers

Summary

Albrecht of Valdštejn (Wallenstein) was not only generalissimo of imperial army, but he was also politician and last but not least independent ruler. The most important part of his domains was the Duchy of Frýdlant, created in north-eastern Bohemia during the twenties of the 17th century. Built primarily from the confiscated properties, this autonomous structure inside the Bohemian Kingdom was exploited for the supply of its owner's armies intensely and was called "lucky land (terra felix)" for its economic development.

The relation between the Duchy and the army was strengthened, when Wallenstein conferred some manors to his officers. In the beginning, new lieges were recruited from the Wallenstein's regiment; when the duke took command over whole imperial army, he drew his attention to the lieutenants. Total price of the manors in the hands of the officers was close to 1,5 million Guldens. Only some of these manors were paid cash; with some others requisitions of the officers were probably satisfied. Anyway, economic benefit of conferring the fiefs should not be underestimated.

Thanks to the preserved table of Frýdlantian fiefs from the year 1634, it is also possible to quantify approximately the percentage of the officer's manors in the whole Duchy. They held almost 28 % of all homesteads (which represents about 79 % of homesteads situated in the fiefs). This figure is a bit distorted, because the numbers include also large manors of two Wallenstein's brothers-in-law, Maximilian Count of Valdštejn and Otto Friedrich Count of Harrach, who were otherwise lieutenants, but their dominions received as a gift as close generalissimo's relatives. Even without them, it is undoubted, that imperial officers represented very important and powerful part of the nobility of the Duchy of Frýdlant.

After the Wallenstein's fall, the officers kepted their properties, which were within following years transformed into allodial possessions. Some families which came to the region in the times of Wallenstein's reign (e.g. families Des Fours, Harrach or Morzin) played very important role in its history in subsequent centuries.

